

Inhoud:

Koelsnippers (II)	1
Nieuwe straatnamen in Stein vanaf 1941 (V)	15
Het Haas, Het Konijn	19
Oud nieuws (I)	23
De Aschlokwestie	25
Verenigingsnieuws	36

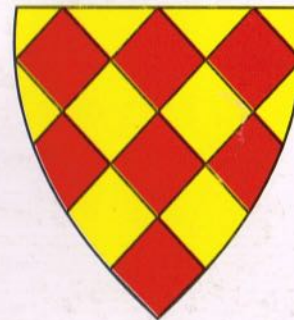

Heemkundesnippers is een uitgave van de Heemkundevereniging Maasstreek, gevestigd te Stein.

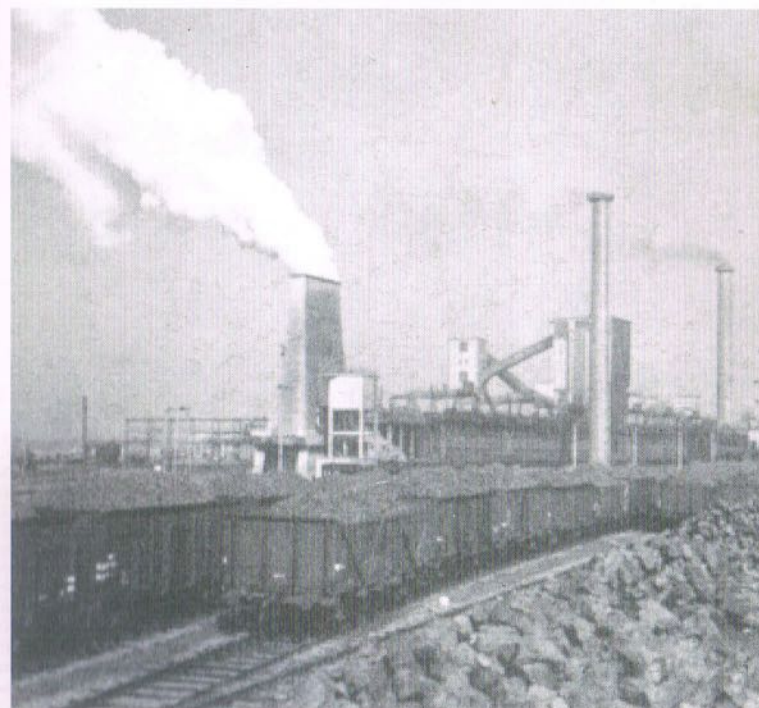
Secretariaat Heemkundesnippers:

P.H.A. van Os
Dross. Saldenstraat 11
6181 ER Elsloo
Tel: 046-4372787

Bankrekeningen t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek:
Rabo 11.41.34.499; ABN-Amro 43.19.00.361.

Heemkundesnippers Maasstreek

December 1999, nr. 27

Voorplaat: Volle cokestreinen staan gereed voor vertrek.

Redactie:

P.H.A. van Os
R.P.A. Paulussen
J. Sieben
J.W. Sizoo

ISBN: 90-70692-32-5
ISSN: 0920-9107

Koelsnippers deel II

Piet van Os, sectie geschiedenis en genealogie

Inleiding

Evenals in deel I in Snippers 26 komt er één onderdeel van de mijnindustrie en aanverwante bedrijven aan de orde. Ditmaal is gekozen voor de cokesfabrieken, de belangrijke schakel tussen de koolwinning en de steenkoolchemie.

In de rubriek: "Gesprekken met oud-mijnwerkers", waren we te gast bij Mathieu Claessen uit Meers.

Een tabel met de loop van de bevolking van Elsloo, Stein en Urmond vanaf 1880 tot heden, met markante data in de geschiedenis van de mijnindustrie, is een eerste aanzet om meer inzicht te krijgen in de invloed van de koel op onze gemeente.

In de rubriek literatuur ditmaal geen gedicht, maar een speels artikel uit 1963 van Godfried Bomans ter gelegenheid van het 60-jarig jubileum van de mijnwerkersbond.

De geschiedenis van de cokes- en cokesgasindustrie

De steenkool, die in de 16^e eeuw vooral in Engeland naast hout in toenemende mate werd gebruikt als huisbrandstof, produceerde veel walm en stank. Dit leidde in sommige steden tot een verbod op het gebruik ervan en was de aanzet om te zoeken naar een milieuvriendelijker brandstof en die vond men door de steenkool te ontgassen tot cokes. Waarschijnlijk werd men op het idee gebracht door de houtskool, die zoals men weet zo goed als rookloos opbrandt.

De allereerste productiemethode van cokes ca. 1590 had veel overeenkomst met de houtskoolbereiding en werd in meilers uitgevoerd. De cokesmeiler bestond uit een hoop steenkool, afgedekt met aarde waarin luchtkanalen waren uitgespaard. Door de hitte die uit de kolen vrij kwam tijdens de gedeeltelijke verbranding, vond ontgassing plaats en er ontstond een soort cokes. De vraag naar cokes liep in de 18^e eeuw tijdens de industriële revolutie snel op, vooral nadat men ca. 1760 in hoogovens ijzer had leren bereiden met behulp van cokes en stoom.

Van groot belang voor de technische ontwikkeling van de cokesoven was de uitvinding van het lichtgas door de Maastrichtenaar Minckelers en de praktische toepassing ervan door de Brit Murdock. Hoewel het lichtgas na de

uitvinding van de elektrisch gloeilamp ca. 1880, als lichtbron steeds minder betekenis kreeg, stimuleerde het gas de ontwikkeling en techniek van het cokesovenproces.

Na 1865 werden reeds cokesovens gebouwd die tegelijk cokes en gas produceerden, tot dan waren het twee aparte productieprocessen. Behalve methaan- en waterstofgas, kwam in het cokesovengas ook een groot aantal andere stoffen voor, o.a. teerproducten, ammoniak, benzol, pyridine en ethyleen. Deze stoffen werden de basis van de steenkoolchemie met als eindproducten kunstmest, verf- en kleurstoffen, geneesmiddelen en plastics in duizenden varianten.

De cokes- en cokesgasindustrie in Limburg

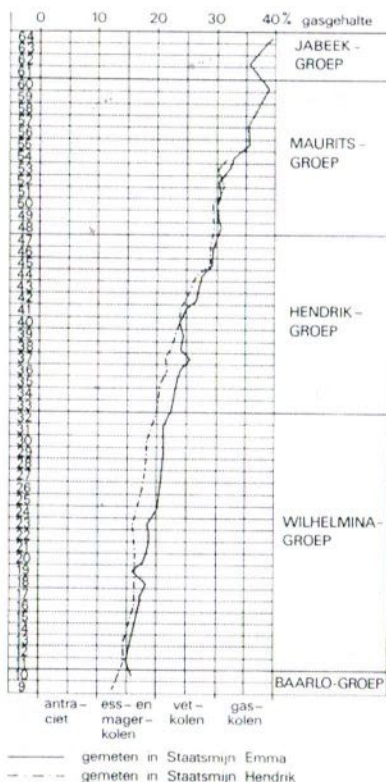

Fig. 1 Gasgehalte Limburgse steenkool

De mijnen gelegen in oostelijk Zuid-Limburg, zoals de Oranje-Nassau-mijnen en de Wilhelmina, produceerden "magere" kolen of antraciet, d.w.z. kolen met een laag gehalte aan vluchtige gassen, die bij uitstek geschikt waren als huisbrandkolen. De kolenlagen die meer in de westelijke richting liggen, de vet- en gaskolen, bevatten meer vluchtige stoffen en waren minder geschikt als huisbrandkolen, maar bijzonder bruikbaar voor vergassing tot cokes en cokesgas (zie figuur 1 [7-548]). Omdat de productie van vetkolen na de inbedrijfname van de SM Hendrik in 1916 met sprongen omhoog ging, werd besloten om in Treebeek een cokesfabriek te bouwen. Deze cokesfabriek, Emma, kwam in 1920 in bedrijf en in 1929 kwam bij de SM Maurits in Geleen een tweede cokesfabriek in productie. De SM Maurits produceerde alleen maar vetkolen. In 1954 werd in Beek een nieuwe cokesfabriek (Emma II) in productie genomen ter vervanging van de versleten cokesfabriek in Treebeek.

Enkele cijfers:

Uit 1000 kg vetkolen ontstaan 750 kg cokes en 300 m³ cokesgas. In 1960 produceerden de Staatsmijnen ca. 3 miljoen ton cokes en daarbij kwam ca. 1.25 miljard m³ cokesgas vrij. Van deze enorme hoeveelheid gas werd ca. 400 miljoen m³ afgezet via het Gasdistributiebedrijf in Noord-Brabant en Limburg; 300.000 huishoudens en ca. 50 bedrijven waren aangesloten op het net; ca. 500 miljoen m³ werd gebruikt op het SBB voor de productie van 1 miljoen ton stikstofmeststoffen; de rest gebruikte men intern vnl. voor de verhitting van de cokesovens.

Advertentie uit 1923 voor de promotie voor het gebruik van mijnogas in het huishouden.

De techniek van de cokes- en cokesgasproductie

Cokes wordt bereid in speciale ovens van 3 tot 4 m hoog, 11 tot 12 m lang en ½ m breed, opgebouwd uit vuurvaste chamotte-steen. Aan de voor- en achterzijde zijn deze reusachtige platte "dozen" afgesloten door afneembare stalen deuren van ongeveer een halve meter breed. Elke oven is ingesloten door twee verbrandingskamers die door middel van gas de ovens indirect via de chamotte-wanden verhitten; b.v. 75 ovens met de tussenliggende verbrandingskamers vormen samen een zgn. batterij, een straat van meer

dan 100 m lang en 13 m breed; de cokesfabrieken in Limburg bestonden uit 3 tot 6 batterijen, zodat inclusief de tussenliggende apparatuur een "weg" werd gevormd van ca. 1 km lang.

Nadat de vetkolen zijn geselecteerd en op de juiste fijne korrelgrootte zijn gebracht, worden ze d.m.v. de zgn. vulwagen (zie foto 1 [3-81]), die via een railspoor over de ovens rijdt, in de oven gestort. Onder afsluiting van lucht wordt de vetkool (ca. 15 ton) gedurende 18 uur tot 1100 °C verhit. Tijdens dit proces, de carbonisatie, ondergaat de vetkool allerlei veranderingen: stoffen in de vetkool, bestaande uit grote moleculen, worden "gekraakt" tot kleinere; de vluchtige "kraak"-producten zoals waterstof, methaan en andere koolwaterstoffen verdwijnen aan de bovenzijde van de oven en gaan via lange pijpen naar de gaszuivering; de oorspronkelijke zwarte fijne kooldeeltjes sinteren aaneen en na ca. 18 uur is de cokes "gaar", d.w.z. alle vetkool is omgezet in cokes en cokesgas.

Foto 1

Dan worden de deuren aan beide zijden van de oven verwijderd, hetgeen plaats vindt met speciale deurhefwagens, die op rails over de bordessen langs de ovens rijden; daarna wordt de gloeiende massa van een kant d.m.v. een drukmachine, voorzien van een lange stang met vooraan een drukplaat, leeggedrukt naar de andere kant van de oven in de bluswagen (zie foto 2 [3-82]) die de gloeiende en brandende cokes opvangt en snel naar de zgn. blustoren rijdt waar met water wordt geblust en gekoeld. De bluswagen deponeert vervolgens de afgekoelde grijze cokesbrokken op de cokeshelling (zie foto 3 [3-84]) vanwaar de cokes per transportband haar weg vindt naar de zeef- en breekinstallaties en de verlading voor het transport naar de afnemers.

Foto 2

Het werk op de batterijen

Om wat meer te weten te komen van de praktijk op de batterijen ben ik mijn licht gaan opsteken bij Sjeng Coenen uit Berg a/d Maas, die tot de sluiting in 1967 enkele jaren op de cokesfabriek Maurits als chef van dienst op de batterijen heeft gewerkt.

Sjeng vertelt:

"Het maken van cokes was tamelijk arbeidsintensief werk, alleen al op de batterijen, die een belangrijk onderdeel van de cokesfabriek waren, werkten in continudienst 4 ploegen van ca. 72 man elk. Daarnaast had je nog andere afdelingen, o.a. de teerdestillatie, sulfaatfabriek, benzolfabriek en verlading. De totale bezetting van de cokesfabrieken in Geleen en Beek in 1964 bestaande uit continudiensten en de hulpdiensten op vlaggedienst, bedroeg 2900 man. Ik was 30 jaar bij mijn aanstelling als chef van dienst. De bezetting van de ploegen bestond hoofdzakelijk uit wat oudere ongeschoolde mensen van de dorpen uit de omgeving, die naast hun werk op de cokesfabriek, thuis nog wat land, een grote tuin of een stuk wei met vee hadden. Het verschil in status, opleiding en beloning tussen de leiding en de

werkvloer was in die tijd nog erg groot. Om een simpel voorbeeld te geven: de arbeiders kregen hun loon uitbetaald in de rij aan een loket, de beampten ontvingen apart in een kantoor hun salaris! Overleg en inspraak op het werk was er nauwelijks; de chef bepaalde, regelde en controleerde het werk; er was bij de mensen op de batterijen ook weinig behoefte aan inspraak, men vond het goed zo."

Foto 3

Al pratend over organisatie en uitvoering van het dagelijks werk, komen wij samenvattend tot de volgende omschrijving:

Per batterij was het werk verdeeld over de volgende functies: 1 medewerkend voorman; 1 zgn. omsteller die o.a. de gasbranders tussen de ovens controleerde en bijstelde; 1 vulmachinist die met zijn rijdende machine de ovens vulde vanuit 3 bunkers met fijn vetkool; 4 afdekkers die in samenwerking met de vulmachinist boven op de ovendekken zorgden voor het openen en sluiten van de vulgaten en het opruimen van de gemorste kool (zie foto 4 [3-82]); 2 deursluiters, die de deuren van de ovens machinaal verwijderden en na het leeg drukken van de ovens weer op hun plaats brachten, daarnaast zorgden ze ervoor dat de deuren niet vastbakten t.g.v. pek- en teerafzetting; 1 machinist voor de drukmachine die de ovens leegdruckte; 1 bluswagen-

Foto 4

machinist die de cokes na het blussen op de cokeshelling kiepte, 7 man voor poetswerk, opruimen van morsproduct, onderhoud van hulpmateriaal en als reserve voor ziekte en verlof.

Het werk was ongezond, vooral op de overdekken omdat men vaak in giftige dampen, stof en in de gloeiende hitte stond te werken. Ondanks de zware werkomstandigheden was de onderlinge sfeer in de ploegen goed te noemen; men hielp elkaar, zodat iedereen zo nu en dan even kon uitblazen.

In de oorlogsjaren mochten tijdens luchtalarm geen ovens worden leeg gedrukt, omdat de geallieerde bommenwerpers door het vuur-

In de rubriek literatuur ditmaal geen gedicht, maar een speels artikel uit 1963 van Godfried Bomans ter gelegenheid van het 60-jarig jubileum van de mijnwerkersbond [6-48].

Eerbiedig saluut aan de werkers in de Limburgse mijnindustrie

Met uitzondering van de abstracte bespiegeling, die zich in de hersenen afspeelt en dan ook weinig beoefenaars kent, dringt het weten slechts via zijn zintuigen tot de mens door.

Met het enorme reservoir van het ongekende zijn wij met vijf pijpleidingen verbonden. Van deze vijf schachten is die van het oog het breedst en daar komt ook het meeste door. De mens is een visueel dier. Wat hij niet ziet, daarvan weet hij weinig en is zijn kennis gebrekkig. In deze eenvoudige waarheid ligt de oorzaak verborgen, waarom de mijnwerker tot de minst gekende mensentypen behoort. Zijn werkzaamheden spelen zich onder de aarde af en onttrekken zich aan onze waarneming. Hij is onzichtbaar; en omdat hij niet als beeld ervaren

wordt, blijft hij een onbekende. Hier komt nog een psychologische factor bij en deze zou ik als een verdrongen schaamte willen omschrijven. Juist omdat het produkt warmte verspreidt en tot ons comfort bijdraagt, is de gedachte aan de wijze, waarop het verkregen wordt, een onbehaaglijke overweging. Zij roept als vanzelf de tegenstelling op tussen de situatie, waarin wij ons bevinden en de omstandigheden, waarin de steenkool gewonnen is. Deze contrastwerking brengt, hoewel de mensen zich hiervan niet bewust zijn, een latent schuldgevoel tot leven en wordt derhalve vermeden.

Deze beide oorzaken bewerken, dat de mijnwerker tot de figuren behoort, die wel af en toe, als de nood aan de man komt, enigszins feestelijk wordt toegesproken, doch die overigens wegzinkt in de duisternis, waaruit hij is voortgekomen.

Een andere omstandigheid, waaronder hij tijdelijk in het daglicht treedt, is een jubileum. Zulk een situatie beleven wij thans. En nu men mij gevraagd heeft tot deze viering iets bij te dragen, begin ik met ronduit toe te geven, dat ik niets van de mijnwerker weet.

Mijn kennis van het mijnwezen beperkt zich tot de officiële foto's in de krant, waarop men hooggeplaatste en zelfs vorstelike personen aan de ingang van

een schacht ziet staan, gestoken in een onberispelijk gestreken mijnwerkerspak en met een gewassen helm op het hoofd, die op het punt staan naar beneden af te dalen met de uitsluitende bedoeling weer zo vlug mogelijk boven te komen.

Wat zij beneden vrezen is niet zozeer het ongemak van een gebukte houding als wel de onbewuste buiging, die zij moeten maken tegenover mensen, zonder wier hulp zij boven in de kou zouden staan. Deze plotselinge confrontatie met de anders onzichtbare werkers, die in de meest elementaire levensbehoeften voorzien, moet voor zo'n minister iets zijn, waar hij niet goed weg mee weet, daar hij opeens staat tegenover iemand die, vanuit het oogpunt der strikte noodzakelijkheid gezien, veel belangrijker werk verzet dan hijzelf verricht of ooit verrichten zal; en het enigszins genante van de ontmoeting wordt te pijnlijker, daar de hoogwaardigheidsbekleeder voor deze gelegenheid gestoken is in een pak, waar hij geen recht op heeft en dat hem in de situatie brengt van een toerist in Volendam. Ook daar ziet men kantoorbedienden en boekhouders op klompen en in een wijde broek zich door het dorp voortbewegen; en om dan in deze dracht een werkelijke visser te ontmoeten, die op dezelfde wijze gekleed is, omdat juist deze uitrusting gebleken is de juiste bescherming te bieden tegen de ontberingen van weer, wind en water. Dat lijkt mij een belevens, die tot de ergste beproevingen van een overigens weldoorvoede notabele behoort. Hoewel ik mijzelf geenszins tot deze bevoorrechten reken, heeft toch de situatie, waarin ik mij thans bevind, daarmee zoveel gelijkenis, dat ik hieruit geen andere uitweg zie dan een eerbiedig saluut aan de duizenden werkers in de mijnindustrie die mij in staat stellen deze penhouder vast te houden, zonder dat hij onmachtig uit mijn van kou verstijfde vingers valt. Een andere houding dan die van het diepste respect is mij niet mogelijk.

Godfried Bomans

Gesprekken met oud-mijnwerkers

Met Mathieu Claessen, oud-mijnwerker en vakbondsman uit Meers, hadden wij een aantal gesprekken over zijn tijd op de koel, en zijn werk als vakbondsman in de N.K.M.B. (Ned. Kath. Mijnwerkers Bond).

Zijn 76 jaren zijn hem nog niet aan te zien, hij is een vlotte verteller en komt uit een typisch mijnwerkersgezin waarin zowel zijn vader als zijn vijf broers op de koel werkten.

We geven hem het woord:

"Als 16-jarige begon ik in 1939 op de SM Maurits. De eerste twee jaar heb ik behalve als leesjongen, op het houtterrein en in de zeverij, met halve dagen gewerkt voor de postkamer van de SM Maurits.

In 1941 werd ik na 14 dagen leermijn ondergronder en ik haalde in 1943 mijn houwersondiploma. In 1954 werd bij mij het begin van stoflongen geconstateerd en werd ik overgeplaatst naar een afdeling met minder stof. Dit was de 455 m-verdieping, laag E, met zachte koollagen, die minder stof afgaven. Daar heb ik een tijd gewerkt o.a. in de uitbouwplaat, die als de kolen uit een pijler waren weggehaald, het leidingwerk en andere bruikbare materialen sloopte voordat de pijler werd opgevuld met mijnsteen. In het algemeen werd een pijler opgevuld met mijnsteen indien er bovengronds gevaar bestond voor mijnschade of boven de pijler nog een laag ontkoold moest worden. Nadat in 1965 bekend werd dat de Maurits dicht ging, heb ik tot 1970 in de huishoudelijke dienst van de Maurits gewerkt, daarna tot 1977 op de zuurstoffabriek van het polychemiebedrijf in Beek en toen de VUT in."

Als we nog wat napraten over zijn tijd op de koel, memoreert hij een aantal bijzondere zaken, o.a. de vergaderingen met leiding en personeel direct na de bevrijding in 1944, gehouden in de loonhal van SM Maurits.

Er werd toen door de bedrijfsleiding een dringend beroep gedaan om zo snel mogelijk weer aan het werk te gaan. De mijnwerkers stelden echter dat de ondergrondse jaagsystemen uit het verleden niet meer geaccepteerd zouden worden. Het ging er heftig aan toe en het was maar goed dat de mijnpolitie aanwezig was om de gemoederen te bedaren.

Ook de komst van grote groepen Polen (1947), Italianen (1948) en daarna Marokkanen, gaf soms de nodige onrust. Het waren meestal jonge, ongetrouwde mensen afkomstig van het platteland, met weinig technische kennis en vooral de taalbarrière leidde tot botsingen met en onbegrip bij de Limburgers. Als E.V.M.'er (Eenheids Vertrouwens Man), een gekozen contactman tussen de werkvloer en de bedrijfsleiding, had Mathieu te maken met deze strubbelingen.

Dit brengt ons meteen bij zijn tweede leven als, dat mogen we wel stellen, gedreven vakbondsman. Al in 1941 op 18-jarige leeftijd werd hij lid van de N.K.M.B. afdeling Meers en in 1952 bestuurslid van de afdeling. I.v.m. zijn vakbondswerk doorliep hij van 1952 tot 1955 een cursus aan de gewestelijke sociale school. Dit betekende twee keer per week 's avonds met de fiets naar Sittard waar onderwezen werd in o.a. geschiedenis van de arbeidersbeweging, economie en staatsinrichting. In 1955 werd hij voorzitter van de N.K.M.B. Meers en secretaris van de kring Sittard van die bond.

De vakbond drukte in die jaren een duidelijke stempel op het sociaal-maatschappelijk leven in Meers. Meer dan 50% van de mannelijke beroepsbevolking werkte op de koel en de meesten waren georganiseerd.

Foto 5

Staande groep links v.l.n.r.: Korstjens, J. Jansen, H. v.d. Wal, M. Martens en J. Coumans allen bestuurleden van de afdeling K.A.B. en/of N.K.M.B. Meers. Zittend v.l.n.r.: M. Cremers (voorzitter N.K.M.B. Meers), pastoor Funken van Meers (Geestelijk Adviseur) Sjang van Mulken (jubilaris, 50 jaar vakbondsman en mede-oprichter van de R.K. Werkliedenbond afdeling Meers in 1916), Mevrouw van Mulken, H. Palmen (algemeen secretaris N.K.M.B.), E. Meijer (burgemeester van Elsloo). Staande groep rechts v.l.n.r.: M. Claessen, H. o.d. Camp, L. Lochs en W. v. Mólken (allen bestuurleden N.K.M.B. en/of K.A.B. Meers).

Wat deed de bond al zo? Uit de volgende opsomming blijkt dat dat niet gering was:

- klachtenbehandeling en bijstandsadviezen bij conflicten op het werk
- forum- en praatavonden over actuele zaken, cursussen en retraites
- afdelingsorganisatie van "Herwonnen Levenskracht", die voor zieken en gehandicapten rustkuren buitenshuis regelde
- idem voor "Ons Gezinszorgfonds" dat hulp voor jonge gezinnen bij geboortes e.d. regelde
- een zelfstandige uitleenbibliotheek voor de leden
- organisatie van de Lourdes-bedevochten
- organisatie van muziek-, film- en toneelavonden en het jaarlijkse St.-Barbara-feest op 4 december en het St.-Nicolaasfeest voor de kinderen.

Voor het St.-Barbara-feest was het hoogtepunt van een vakbondsjaar. De viering begon om 9 uur met een H. Mis met daarna om 10 uur de gezamenlijke koffietafel. In de aansluitende feestvergadering (alleen voor de mannen) tot ca. 13 uur -het werd ook wel eens later- werden de jubilarissen in het zonnetje gezet, deed het bestuur verslag over het afgelopen jaar en kregen de leden de kans om in het "vragenuurtje" hun ei kwijt te raken bij het bestuur. Dit alles onder het genot van een drankje en een goede sigaar.

's Middags was er film of poppenkast voor de kinderen en 's avonds om 20 uur de feestavond met de echtgenotes. In die tijd, vóór ca. 1965, bestonden deze avonden meestal uit cabaret-, toneel- of filmvoorstellingen, in de later jaren ook uit muziek- en dansavonden. De mensen waren toen veel meer één, toch!

In maart 1966 werd het vijftigjarig bestaan van de vakbond in Meers gevierd. Bijgaande foto 5 geeft een mooi beeld van de "bühne" in het Patronaatsgebouw.

Mathieu kijkt met tevredenheid en plezier terug op dat stuk van zijn leven waarin hij zich samen met anderen zich inzette voor de gemeenschap in Meers. Nu geniet hij volop van zijn pensioen, zingt nog in het gemengd zangkoor van Meers en helpt zijn vrouw in het huishouden; "*hij kan goed stofzuigen*", zegt ze!

Hun tuin grenst aan de hoge Maasdijk en daar beneden stroomt en stroomt de rivier vertrouwd en soms bedreigend.

Wij wensen Mathieu en zijn vrouw samen met hun kinderen en kleinkinderen nog vele gelukkige jaren toe.

Bevolking gemeente Stein 1880 – 1998

Jaar	Elsloo	Stein	Urmond	Totaal	Groei %	NL	Groei %
1880	1359	1878	1117	4354		4.1	
1890	1409	1961	1181	4551	4.5	4.6	12.2
1900	1448	2108	1283	4839	6.3	5.2	13.0
1910	1645	2242	1536	5423	12.0	5.9	13.5
1920	2020	2659	1743	6422	18.4	6.9	16.9
1930	2650	3723	1975	8348	30.0	7.9	14.5
1940	3018	4781	2295	10094	20.9	8.3	5.1
1950	3558	6795	2656	13009	28.8	10.0	20.4
1960	5241	8585	3754	17580	35.1	11.4	14.0
1970	6990	11765	4643	23398	33.0	13.0	14.0
1980	8191	13071	4913	26175	11.9	14.1	8.5
1990				26687	2.0	14.9	5.6
1998				26840	0.6	15.6	4.7
2010				27432	2.2	16.5	5.7

Bovenstaande tabel geeft de demografische ontwikkeling van Stein. In de kolommen 2 t/m 5 het aantal inwoners, in kolom 6 de groei in de voorgaande 10 jaren en in de laatste kolommen de bevolking van Nederland (in miljoenen inwoners) en de overeenkomstige groei. [4],[5].

Belangrijke data betreffende ontwikkelingen van het mijnbedrijf en aanverwante chemische bedrijven in de regio. Met andere factoren hebben zij invloed uitgeoefend op de loop van de bevolking van Elsloo, Stein en Urmond:

1925 staatsmijn Maurits Geleen in bedrijf
1929 cokesfabriek Maurits Geleen in bedrijf
1930 S.B.B. Geleen in bedrijf
1954 cokesfabriek Emma II Beek in bedrijf
1960 polychemie-bedrijf Beek opgestart
1965 begin van de sluiting van de staatsmijn Maurits, cokesfabriek Maurits en cokesfabriek Emma II, tot ca. 1974 gaan 20.500 arbeidsplaatsen verloren
1973-1999 vermindering directe arbeidsplaatsen in de chemische bedrijven DSM van ca. 11.000 naar 7.500.

Bronnen en literatuur:

Van belangrijke gegevens wordt de bron vermeld:

bv. het artikel van G.Bomans [6-48]; d.w.z. bron nr 6, blz. 48.

1. *Steenkool*, het bedrijfstijdschrift van de Nederlandse Steenkolenmijnen, div. jaargangen.
2. *Mijn en Spoor in Goud*, jubileumuitgave Spoorwegen en Staatsmijnen, 1952.
3. *Wereld van groei*, Voorlichtingsdienst Staatsmijnen, 1962.
4. Gemeentearchief Stein.
5. Archief C.B.S. Heerlen.
6. *De Mijnwerker*, jubileumnummer van de N.K.M.B., 1963
7. A.J. Pannekoek, *Algemene Geologie*, 1984.
8. *70 Jaar vakbond in Meers*, jubileumuitgave, 1986.

(Wordt vervolgd)

Nieuwe straatnamen in Stein vanaf 1941 (V)

Ton Macco, sectie geschiedenis

11. Straatnamen in Kleine Meers

Deze straatnamen werden op 21 april 1965 door de raad vastgesteld.

- Meerser Eindstraat

Een ter plaatse bekende kadastrale aanduiding.

- Meerser Koestraat

Een ter plaatse bekende kadastrale aanduiding.

- Meerser Dijkweg

Een ter plaatse bekende kadastrale aanduiding.

De naam "Meerser" is toegevoegd om verwarring te voorkomen met de reeds in de omgeving in gebruik zijnde naam dijkweg.

- Lindendriesstraat

Deze grensscheidende weg heeft onder de gemeente Elsloo tot dusver de naam Koestraat gedragen. Het op het grondgebied van de gemeente Stein gelegen gedeelte stond bekend als 'Kleine Meers'. Ter oplossing van deze verwarrende situatie is overleg gepleegd met het gemeentebestuur van Elsloo, hetgeen geleid heeft tot overeenstemming ten aanzien van de benaming 'Lindendriesstraat' en welke benaming door de raad van Elsloo op 18 maart 1965 voor deze straat is vastgesteld.

De Lindendriesstraat was de kadastrale benaming van een perceel dat in de 17^e eeuw door de Maas is verzwolgen en waarover deze grensscheidende weg zich gedeeltelijk uitstrekte.

12. Kerensheide-Noord (22 maart 1967)

- Keltstraat

De Kelten waren een volk dat vanuit Midden-Europa in de eeuwen voor Christus het gehele westen overstroomde en hier het ijzer bracht.

- Kimbrenstraat

Evenals de Teutonen vormden zij een Noord-Europees volk die tezamen in de laatste eeuwen voor Christus naar het zuiden en westen trokken en tenslotte in het gebied der Belgen terechtkwamen.

13. Bestemmingsplan Nieuwdorp Noord-Oost

In de vergadering van 28 juni 1968 stelde de raad de plannen vast voor de aanleg van een aantal wegen in het bestemmingsplan Nieuwdorp noord-oost. Voor een aantal geprojecteerde wegen werden de volgende straatnamen vastgesteld op 16 augustus 1968. Overigens werden alleen de Vleugelmorgenstraat en de Suttnerstraat aangelegd.

- Vleugelmorgenstraat

Een eertijds ter plaatse bestaande kadastrale benaming.

- Suttnerstraat

Bertha von Suttner, geboren von Kinsky, was een telg uit het geslacht Kinsky. Zij was pacifiste en vurig propagandiste van de vredesgedachte. Zij schreef tot dat doel ook verschillende werken, waaronder "De wapens neer".

- Soersenhofstraat

De Soersenhof was een leen van Stein te Baexem. Het leen moest voor de leenzaal van Stein verheven worden.
(De weg wordt niet aangelegd).

- Berlohofstraat

De Berlohof was gelegen in Papenhoven en was een leen van Stein. Zij moest voor de leenzaal van Stein verheven worden.
(De weg wordt niet aangelegd).

- Valkenburgstraat

Stein was oudtijds leenroerig aan Valkenburg. Het leenverband is reeds bekend uit het begin van de dertiende eeuw.
(De weg wordt niet aangelegd).

- Ravenspad

Een oude kadastrale benaming in de buurt van dit gebied.
(De weg wordt niet aangelegd).

14. Benaming plein bij gemeentehuis en winkelcentrum

Door de bijzondere situering van de in dit centrum opgenomen winkels en woningen, is het niet mogelijk voor de benaming ervan gebruik te maken van de bestaande straatnamen Stadhouderslaan of Haalbrugskensweg. Daarnaast is het door de onttrekking aan het openbaar verkeer en de opheffing van de Dross. Mangelschotstraat noodzakelijk geworden voor het

gemeentehuis naar een andere plaatselijke aanduiding uit te zien. Mede met het oog op de in de toekomst nog te realiseren openbare gebouwen was het wenselijk aan het plein een eigen naam te geven.

Meerdere mogelijkheden werden geopperd: Centrumplein, Raadhuisplein, Marktplein, Nieuwe Markt en Kerspelplein (Stein was een van de Kerspelen die tot de Graetheide behoorden).

B&W vonden in hun advies aan de raad (28 augustus 1968) de naam **Raadhuisplein** het meest acceptabel, passend en verantwoord omdat het centrale gebouw aan dit plein het gemeentehuis als bestuurlijk centrum is.

15. Straatnaamgeving in het Breinder

De volgende straatnamen voor een 8-tal wegen in het bestemmingsplan Kerensheide I en de verbindingsweg tussen de Vaart en de Heerstraat-Noord werden op 2 oktober 1970 vastgesteld.

- Zwartdriesstraat

Deze naam is kadastraal bepaald en duidt op een ter plaatse door wateroverlast oudtijds onvruchtbaar terrein, dat door de diepe moderne doorgravingen is drooggelegd.

- Breinderweg

De naam is kadastraal bepaald en is een verbastering van de naam Bredero, een der vroegere heren van Stein (1402-1450), die mogelijkwijze deze weg heeft aangelegd. Het is de oude weg naar de plaats van de terechtstelling in Stein. Op de hoge rug bij de Koestraat stond de galg. Ook de ter plaatse bestaande benaming 'Gericht' is daaraan te danken.

- Langhaagweg

Voorgesteld is de bestaande kadastrale benaming te handhaven. Ondanks dat de Langhaagweg verlegd en verlengd is vervult hij dezelfde functie als de bestaande Langhaagweg, die ook op de Schineksstraat uitmondt.

- Pastoor Hubensstraat

Willem Hubens was pastoor te Stein van 1758-1793.

- Pastoor Raedtsstraat

Everardus Raedts was pastoor te Stein van 1793-1809. In de Franse tijd was hij een steun van het Steinse verzet tegen de overheersing en is daarvoor in ballingschap moeten gaan.

- Pastoor Strijkersstraat

Willem Strijkers van Urmond was pastoor te Stein van 1726-1758.

- Pastoor Van der Meerenstraat

De benaming wordt ontleend aan de gebroeders Henricus en Adam van der Meeren, die respectievelijk van 1707-1715 en van 1715-1726 pastoor te Stein waren.

- Pastoor Meskensstraat

Arnold Meskens was pastoor te Stein van 1679-1707. Hij heeft zeer grote verdiensten voor het katholiek herstel in Stein.

- Begijnenstraat

De Begijnen van Sittard (gesticht in de 17^e eeuw) bezaten in Stein verschillende percelen, welke in de Franse tijd verloren zijn gegaan (mogelijk als domeingood verkocht). De oorsprong van dit bezit was waarschijnlijk dotatiegoed van zusters in Stein, die in dat klooster waren opgenomen (Agnetenberg, Sittard).

In meerdere raadsvergaderingen is gevraagd de aanduiding 'pastoor' te laten vervallen. In januari 1972 worden de straatnamen, na intrekken van het vorige besluit, opnieuw vastgesteld en wel zonder 'pastoor'. De straatnamen Hubensstraat en (pastoor) Strijkersstraat worden niet gerealiseerd.

(Wordt vervolgd)

Het Haas, *Lepus capensis* Het Konijn, *Oryctolagus cuniculus*

Antoinette Duijsters, sectie geologie

Het Haas en het Konijn, een zoogdier dat nu al regelmatig bij de Maas te zien is en een dat zeer waarschijnlijk in de toekomst tot de bewoners gaat behoren.

"Het Haas" is de oude benaming en ik vond het aardig om ermee te beginnen, maar verder zal ik het gewoon over de haas hebben. Dit dier wordt regelmatig, vooral in de zomermaanden, in de drooggevallen Maasbedding waargenomen. Het vindt daar voedsel, schuilgelegenheid en het is er rustig. Het konijn is nog niet aanwezig, maar zal waarschijnlijk in de toekomst opduiken, vooral in de hoger gelegen gebieden.

Ik begin met de verschillen tussen de verwante dieren en geef daarna een beschrijving van elk afzonderlijk.

(Het is moeilijk om informatie over zoogdieren te vinden; de beste manier is leren van de kenners, want vergeleken met b.v. vogels zijn er weinig goede boeken over zoogdieren in het wild. Het beste boek dat ik tot nu toe heb gevonden is: "Zoogdieren en anderen landdieren van West- en Midden Europa" uit de serie natuurgidsen van Readers Digest.)

Het uiterlijk van konijn en haas toont dat ze verwant moeten zijn. Maar deze verwantschap is toch behoorlijk ver en bij een nauwkeurige beschouwing is dit goed te zien.

De haas is een solitair; behalve in de paartijd wil hij niets van zijn soortgenoten weten. Hij heeft geen vaste verblijfplek, maar maakt een ondiep "leger" waar hij zich bevindt. Het konijn is honkvast en woont in vertakte hollen die in verbinding staan met hollen van andere families en ze gaan gemeenschappelijk op voedsel uit.

Het vrouwtje (moer) van de haas draagt ongeveer 41 dagen en de 2-3 jongen zijn helemaal ontwikkeld met open ogen en kunnen als het nodig is zich binnen een week zelf redden. Een konijn draagt ongeveer 31 dagen en brengt gemiddeld 5 blinde en naakte jongen ter wereld; pas na 10 dagen gaan de ogen open en de jongen moeten weken in het ondergrondse nest blijven.

Beide krijgen meerdere worpen per jaar. Als het niet mogelijk is, b.v. door voedselgebrek, de jongen ter wereld te brengen, dan kunnen ze de foetussen weer in hun lichaam opnemen. Een ander onderscheid is het vlees: de haas als een uitgesproken looppdier heeft rood spiervlees, bij een konijn is het witter en zachter. Een haas kan goed zwemmen (ik heb drie keer een haas het

Julianakanaal zien overzwemmen), een konijn zal alleen in uiterste noodzaak zwemmen en dan maar korte stukjes.

De Haas

De lichaamslengte is 50-70 cm en het gewicht ligt tussen de 3 en 7 kg. Het voedsel bestaat uit gras, kruiden, wortels, knollen, knoppen en schors, plus wat van de tussen deze vegetatie levende ongewervelde diertjes. De haas leeft bij voorkeur in open terrein en hij is er helemaal op gebouwd om zich snel te verplaatsen. Hij heeft zeer krachtige achterpoten, en de zintuigen zijn zeer goed ontwikkeld, zijn grote oren (lepels genoemd) en scherpe neus waarschuwen voor elk gevaar. Van boven is hij geel tot roodbruin, van onder grijs wit en met zwarte punten aan de oren; het wijfje (moertje genoemd) is kleiner dan het mannetje (ram). Oorspronkelijk een steppebewoner heeft de haas zich goed aangepast aan ons cultuurlandschap, maar als bij zoveel cultuurvolgers is de veranderde landbouw nu zijn grootste vijand geworden. Via het voedsel krijgt hij gif binnen,

veel jongen worden het slachtoffer van landbouwmachines en er zijn niet zoveel schuilplaatsen meer. Hierdoor verplaatsen de hazen zich naar open natuurgebieden, zoals de Maasuitwaerden. Een volwassen haas is goed

bestand tegen het weer en kan zich goed verdedigen tegen zijn natuurlijke vijanden zoals buizerds, uilen en vossen. Maar de sterfte onder de jongen is groot, vooral in een koud en nat voorjaar.

Het konijn

Konijnen zijn meestal bruingrijs met in de nek een oranjebruine tint. Ze zijn kleiner (35-45 cm) dan hazen en hun oren zijn kleiner en hebben geen zwarte punt. Het wijfje (voedster) is kleiner dan het mannetje (ram). In geschikte biotopen zijn konijnen talrijk. Zoals al eerder vermeld zijn konijnen sociale dieren, die in uitgestrekte gangenstelsels met kamers (wrangen) leven. Er heerst een duidelijke hiërarchie in de kolonie; dominante dieren, zowel de mannetjes als de vrouwtjes, krijgen de beste plaatsen en zijn succesrijker bij de voortplanting. Bij overbevolking gaan de laagst geplaatste en jonge dieren zwerven en stichten zo nieuwe kolonies. Konijnen zijn hoofdzakelijk in de nacht actief en verwijderen zich zelden ver van hun hollen. Ze planten zich snel voort, (een vrouwtje kan per jaar 20 jongen krijgen) maar ze hebben veel vijanden (b.v. buizerd, vos, hermelijn en slecht weer). Evenals de haas leven ze van planten.

Overdag zitten ze meestal binnen en knabbelen op zachte uitwerpselen die

de eerste vertering hebben doorge maakt, deze zijn rijk aan vitaminen en eiwitten, de donkere stevige keutels worden bovengronds gedeponeerd (Ook hazen doen dit).

Het gedrag van konijnen is van invloed op hun omgeving: er ontstaan zeer kort begraasde plekken. Hier kunnen planten ontkiemen die deze omstandigheden nodig hebben, ook knabbelen ze de bast van bomen en struiken zodat die weinig

kans krijgen om te groeien. Maar op deze plekken groeien planten met bloemen die insecten lokken en er zijn ook vogels die er graag verblijven; sommige zoals de tapuit, nestelen zelfs in verlaten konijnenhollen.

In combinatie met grote grazers kunnen konijnen voor een gevarieerd landschap zorgen, met bosjes korte en wat hogere vegetatie en hier kan dan een variatie van dieren leven.

Na uitvoering van de Maaswerken zullen de konijnen zich waarschijnlijk op de hogere plekken vestigen, terwijl de hazen door het hele terrein blijven zwerven.

Tekeningen: A. Duijsters.

Oud nieuws deel I

Verzameld door Joop Kloth

Kranten en publicaties van jaren geleden zijn altijd aardig om nog eens te lezen en geven daarnaast een tijdsbeeld van de plaats of streek. Daarom maken we in deze aflevering van de Snippers een begin met de publicatie van materiaal dat in bezit is van onze vereniging.

29-10-1900

Meers Elsloo, **Droevig ongeluk**, Donderdag hadden twee werklieden, bezig aan den toren der in aanbouw zijnde kerk door het losraken van eene stelling, het ongeluk van deze hoogte te vallen. De een kwam terecht in de dakgoot der kerk en bekwam slechts lichte kneuzingen, de ander, leiendekker van beroep, wonende te Tegelen, kwam op den grond terecht en bleef op de plaats dood.

Meers Elsloo, **De prachtige nieuwe Gotische kerk** nadert hare voltooiing, de parochianen mogen trotsch zijn op dit gebouw, dat na lang werken en ten koste van vele opofferingen tot stand is gekomen, en dat voornamelijk te danken is aan de edele familie Wouters en aan den Z.E. heer pastoor Thissen, voorzeker ook een woord van hulde komt toe aan de bouwcommissie voor de gedane moeite, aan den ontwerper den heer E. Joosten, architect te Valkenburg, aan den aannemer den heer J. Teurlings te Echt en aan den heer H. Scheepers te Klimmen, die alles in het werk stelden om een monument daar te stellen dat in de toekomst tot aanbeveling en eere strekt.

Elsloo, Zondagmiddag na het Lof hield het **K. Kiescomité** voor het district Sittard eene vergadering in het schoolgebouw alhier, met het doel eene lokale K. Kiesvereniging op te richten. Na een keurige spreekbeurt van den heer J. Claessen, voorzitter te Sittard, werd de nieuwe afdeling opgericht met 25 leden. Op voorstel van den zeereerw. heer pastoor werd een voorlopig bestuur gekozen, bestaande uit 4 leden: de heeren J. van Mulken burgemeester, en R. Hennissen voor Elsloo (kom), en L. Goossens voor Meers en J. Claassen voor Catsop.

31-10-1913

Stein, **Ook wild?** Bij eene Maandag gehouden drijfjacht onder deze gemeente werden een 70-tal hazen gedood en niet minder dan drie jongens, die als drijvers fungeerden, aangeschoten. De aan dezen toegebrachte

verwondingen zijn niet gevaarlijk, hoewel een hunner nog onder geneeskundige behandeling is.

6-4-1937

Meers Elsloo, **Auto-ongeluk na bezoek aan Antwerpen**. Bij gelegenheid van den landenwedstrijd België-Nederland trokken van hier uit een 34-tal voetballers en supporters naar Antwerpen om het Nederlandsch elftal aan te moedigen. Na getuigen te zijn geweest van de eervolle nederlaag van het Nederlandsch elftal, werd na nog eenige tijd de voornaamste bezienswaardigheden van de Scheldestad bezichtigd te hebben, huiswaarts vertrokken. In de omgeving van Hasselt gekomen raakte het stuur van de bus onklaar. Ondanks de kalme vaart kon de betrouwbare chauffeur C. van de garage D. uit Beek een botsing tegen een viaduct niet voorkomen. De 34 inzittenden en de bestuurder werden danig door elkaar geschud, met het gevolg dat een 7-tal personen alhoewel niet zeer ernstig zich onder dokters behandeling moesten stellen, terwijl de meeste der andere toch kleine verwondingen en kneuzingen opliepen.

Een der inzittenden, H. Smeets, was zelfs zoo ernstig gewond dat men overbrengen per luxeauto naar de ouderlijke woning noodig achtte. S. werd verder door Dr. Govaerts te Stein behandeld, die overbrenging naar het ziekenhuis nodig vond. S. werd maandagmorgen in het ziekenhuis te Sittard opgenomen. De overigen werden met een andere autobus van genoemde garage gehaald omdat de bus waarmee het ongeluk was gebeurd erg gehavend was. Aan de matige vaart is te danken dat geen groter onheil is gebeurd.

(Wordt vervolgd)

De Aschlokwestie ofwel de locatie van het noormannenkamp aan de Maas in de jaren 881 en 882, deel I

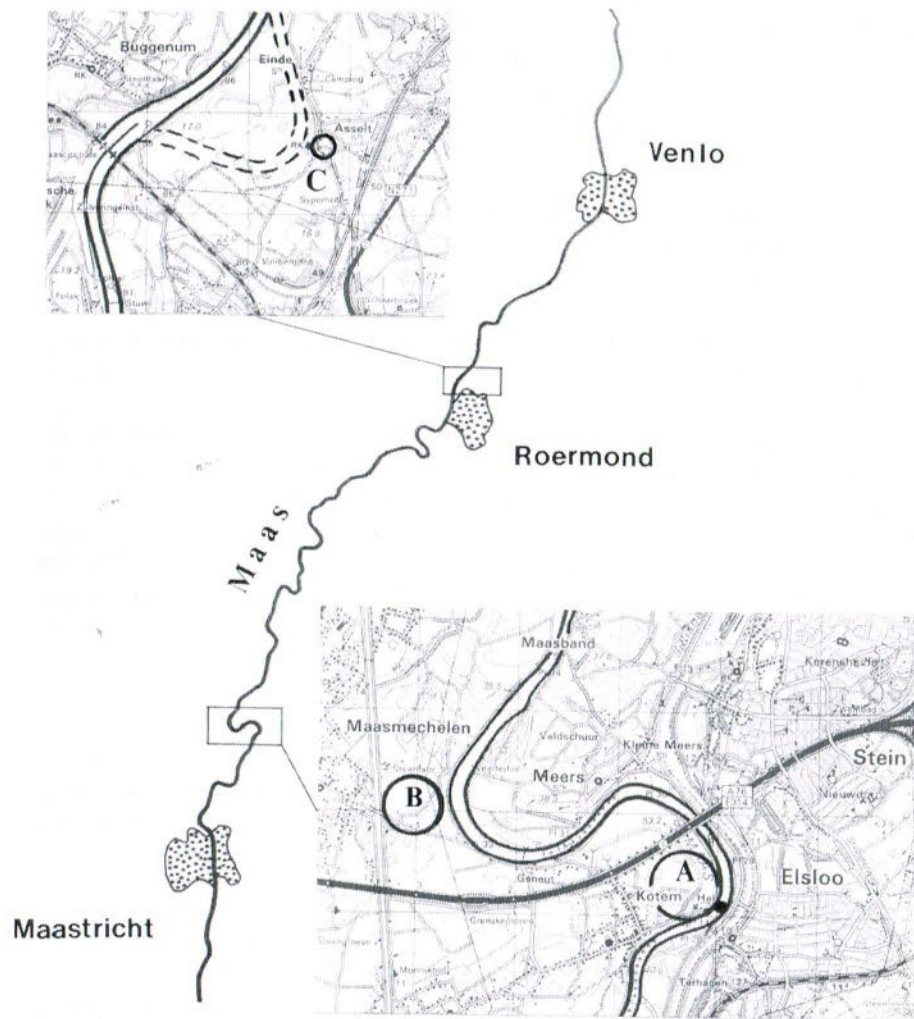
Wim Hendrix

Inleiding

Uit historische kronieken en annalen weten we dat rond het jaar 880 de Noormannen, onder aanvoering van Godfried en Siegfried, onze streken overvielen en in de jaren 881 en 882 de vesting Aschlo of Ascloha aan de Maas als winterkwartier betrokken. Naast deze twee meest oorspronkelijke benamingen worden voor deze locatie onder andere de toponiemen Asloa, Aschloa, Ahslon, Aslon, Ascaloha, Haslon, Haslion, Hasloa, Haslac en Haslou door annalen en kronieken weergegeven. In de loop van de geschiedenis zijn aan deze reeks nog een aantal schrijfwijzen toegevoegd. De kronieken vermelden dat deze vesting gelegen was aan de Maas op 14 mijlen afstand van de Rijn en dat van hieruit steden en kloosters in de wijde omgeving werden geplunderd, onder andere Maastricht, Tongeren, St.Truiden, Aken, Neuss, Keulen, Bonn, Prüm, Malmedy, Stavelot, Koblenz en Trier. Sinds Bollandus of Jan Bolland (1596-1665) bestond bij de historici consensus over de locatie van dit Aschlo.

Allen vermelden dat dit Noormannenkamp nabij Elsloo aan de Maas aanwezig moet zijn geweest (o.a. Ernst en Welters). Tot eind jaren twintig Holwerda op basis van archeologisch onderzoek de locatie van dit kamp in Asselt aan de Maas boven Roermond meende te moeten plaatsen. De strijd tussen voorstanders van Elsloo en van Asselt was ontbrand en is, ofschoon ze aanzienlijk is geluwd, nog niet beëindigd. Het is deze Aschlokwestie die ik in dit artikel nader wil belichten.

In het voorjaar van 1997 verscheen het artikel 'Keizer Karel de Dikke en de Noormannen te Asselt 881-882; Regionale geschiedenis in een Europees kader' van J.Venner en J.Verlinden⁵. Deze publicatie vormde de aanleiding voor het schrijven van dit artikel. In het najaar van 1996 verscheen van mijn hand het artikel 'De burcht in de Maas bij Elsloo' in het Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold 1996. In laatstgenoemd artikel ben ik zijdelings ingegaan op de kwestie van het Noormannenkamp Aschlo of Ascloha omdat de locatie van dit kamp vele malen in verband is gebracht met de verdrinken of verzonken burcht in de Maas bij Elsloo.

Figuur 1. De ligging van potentiële locaties voor het Noormannenkamp aan de Maas in 881 en 882.

A: directe omgeving van de Maasburcht te Elsloo;

B: Maasmechelen (België);

C: Asselt (gestreept: voormalig zomerbed van de Maas), zie ook figuur 2.

Het is niet mijn bedoeling om het artikel van Venner & Verlinden op al zijn merites te beoordelen. Ze hebben mijns inziens een waardevolle bijdrage geleverd aan het begrip van de Noormanneninvallen in onze contreien. De kwestie omtrent de locatie van Aschlo, het Noormannenkamp, is door hen helaas nog niet opgelost. De titel van hun artikel suggereert dit echter wel. Het identificeren van het Noormannenkamp Aschlo of Ascloha met het huidige Asselt moet beschouwd worden als een persoonlijke voorkeur van de auteurs. De onderbouwing van hun stellingname bevat immers geen nieuwe argumenten in de aloude Aschlokwestie: 'Elsloo of Asselt'.

Het plaatsen van de gebeurtenissen rond Aschlo op het einde van de 9^e eeuw in het politiek en strategisch kader van Europa in die tijd is zonder meer een waardevol aspect van hun artikel. Zo ook het aangeven van de moeilijke positie waarin Karel de Dikke zich heeft (of is) gemanoeuvreerd tijdens de Noormanneninvallen en het tragisch gevolg hiervan voor zijn persoon. Het artikel geeft ook inzicht in de activiteiten van de Noormannen vanaf het einde van de achtste eeuw en de tegenstelling tussen de christelijke Franken en de 'heidense' Noormannen. In dat verband is het goed te vernemen van de politieke en religieuze context waarbinnen de kroniekschrijvers werkten. De auteurs doen verder een gedurfde poging het Noormannenleger te Aschlo te kwantificeren en stippen een aantal belangrijke aspecten aan die zeker in nader detail onderzoek verdienen.

De Aschlokwestie

In hun artikel concentreren Venner & Verlinden zich met name op *wat* in het door hun aangegeven tijdperk is gebeurd en diepen de kwestie *waar* het is gebeurd niet voldoende uit. Reeds in de titel van hun artikel geven ze aan voorstander te zijn van de locatie Asselt bij Roermond voor het historisch Noormannenkamp en dat roept natuurlijk verwachtingen op omtrent de wijze waarop ze deze stelling in hun artikel gaan onderbouwen. Hierop zal ik nader ingaan.

Om hun voorkeur voor Asselt te onderbouwen halen Venner & Verlinden het artikel van Schrijnemakers¹ aan, die zijn mening over deze kwestie voornamelijk baseert op de bevindingen van Holwerda² en Munsters³. Holwerda trekt conclusies uit zijn archeologisch onderzoek te Asselt. Munsters heeft zich met name verdiept in de toponymische interpretatie van de naam Ascloa en beroept zich sterk op het werk van Vannérus uit 1932.

Het is opvallend dat de publicatie van Beckers⁴ slechts terloops en kort door Venner & Verlinden wordt behandeld. In een voetnoot vermelden zij:

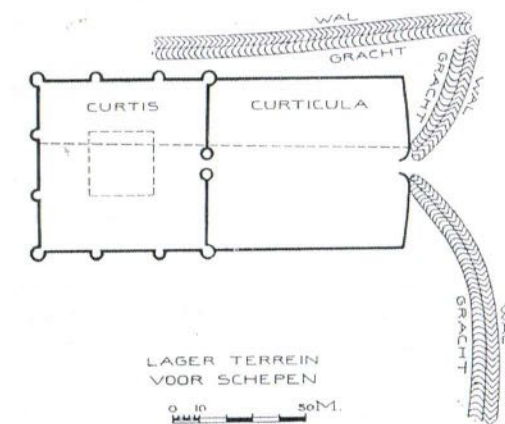
'H.J. Beckers (...) probeert met onmogelijke argumenten Elsloo als kampplaats van de Noormannen aan te wijzen.'⁵

Schrijnemakers⁶ geeft een aardig overzicht van de discussie omtrent de locatie van het Noormannenkamp. Hij voegt zelf geen aanvullende gegevens toe maar volstaat met hetgeen reeds gepubliceerd is en trekt hieruit zijn conclusies. We moeten dus teruggrijpen naar de publicaties van Holwerda en Munsters. Tevens zal ik de publicatie van Beckers⁷ nader belichten, die zich al vroeg en uitvoerig met deze materie heeft beziggehouden en waarvan het manuscript gedurende de oorlog op publicatie moest wachten (verschenen in 1947).

Onderzoek te Asselt

Holwerda verrichtte eind jaren twintig een archeologisch onderzoek te Asselt. Hij vergeleek de te Asselt gevonden structuren met die van een Karolingische

curtis die hij te Dorestad meende te hebben gevonden. Beckers⁸ toonde zich reeds kritisch over de bevindingen van het onderzoek van Holwerda te Asselt en de conclusie die hij hieruit trok. Venner & Verlinden beschrijven Holwerda's onderzoek te Asselt uitvoerig.⁹ Ze vermelden tevens dat later verricht onderzoek te Dorestad de foutieve interpretatie van Holwerda heeft aangetoond en dat de vermeende curtis hoogstwaarschijnlijk een kerkje uit de 8^e of 9^e eeuw met bijbehorend grafveld geweest was. Omdat Holwerda te gemakkelijk een grondspoor uit de ene sleuf verbond met een spoor uit

Figuur 2

De interpretatie van de bodemsporen aangetroffen bij de opgraving te Asselt volgens Holwerda (1930); zie figuur 1 voor de ligging.

een andere sleuf werden zeer bedenkelijke totaalstructuren geschapen. Van Es¹⁰ verwoordt het verder als volgt: 'Er bestonden toentertijd bepaalde theorieën over hoe een dergelijke vroege handelsnederzetting [Dorestad] eruit

behoorde te zien. Op grond daarvan had Holwerda van tevoren eigenlijk al min of meer een idee van wat hij vinden moest en was hij gauw geneigd om in zijn opgravingsresultaten de bevestiging van die vooropgezette idee te vinden.' Dit is wat men in het Duits aanduidt met "hinein interpreteren".

De werkwijze van het onderzoek van Holwerda te Asselt was vrijwel identiek aan de werkwijze die hij te Dorestad volgde. Ook zijn 'mind set' zal hetzelfde zijn geweest. 'Holwerda wilde in Asselt graag vinden wat hij in Dorestad reeds had gevonden', Venner & Verlinden¹¹ geciteerd. Zo ook week Holwerda waarschijnlijk bewust af van de tekeningen van Van Beurden, die reeds in 1916 waarnemingen te Asselt verrichtte. Hij stapte met groot gemak over deze oudere bevindingen heen omdat deze niet met zijn denkbeelden overeen kwamen. Het archeologisch onderzoek van Holwerda te Asselt komt hiermee in een zeer ongunstig daglicht te staan. Zoals Venner & Verlinden aangeven duiden de te Asselt gevonden vroegmiddeleeuwse aardewerk- scherven op bewoning in die tijd, maar meer ook niet. De archeologische bewijsgang voor Asselt als locatie voor het Noormannenkamp is gezien het bovenstaande dus zeer zwak geworden. Zoals reeds vermeld uitte Beckers¹² reeds eerder kritiek op Holwerda's interpretatie van de grondsporen te Asselt.

Venner & Verlinden vermelden de argumenten van Beckers niet ofschoon ze in dit verband van belang zijn. De te Asselt aangetroffen wal met gracht werd door Holwerda gezien als een door de Noormannen aan de curtis toegevoegd verdedigingswerk (zie figuur 2). Beckers¹³ merkt op dat de gracht aan de binnenzijde van de wal ligt en ongeveer doodloopt in de burcht. Een onbegrijpelijke verdedigingsconstructie. Ook het tracé van de wal is zodanig dat het functioneren als verdedigingswerk moeilijk te verklaren is. De wal wijst de vijand de weg en brengt hem bij de toegangspoort, het zwakste punt in de verdediging. 'Dit lijkt mij toch volkomen onbegrijpelijk en in flagranten strijd met doel en bestemming van een verdedigingswal', aldus Beckers.¹⁴ Hij geeft verder aan dat de door Holwerda aangegeven wal eerder een dijk kan zijn geweest ter bescherming tegen hoog Maaswater. Uit eigen waarneming te Asselt is gebleken dat het terrein waar Holwerda zijn wallen projecteert een aantal meters boven het aangrenzende Maasdal ligt. Dijken lijken mij op dit hooggelegen terrein dus ook niet erg waarschijnlijk.

Munsters¹⁵ neemt ten aanzien van de opgravingen van Holwerda eveneens een kritisch standpunt in: 'Evenmin willen we met onze conclusie beweren dat dr. Holwerda nu dat Noormannenkamp te Asselt ook ontdekt heeft. Dit

blijft een zuiver archeologische aangelegenheid, die door archeologen beoordeeld moet worden. Wij geven hem enkel verlof het daar te ontdekken. Hijzelf moge zijn opgraving verantwoorden.' Hoe de archeologen over het onderzoek van Holwerda te Asselt momenteel denken is reeds in de bewoording van Van Es weergegeven.

Onderzoek te Elsloo

Venner & Verlinden¹⁶ vermelden dat Holwerda enkele jaren vergeefs heeft gezocht naar een Frankische burcht en de "aanlegplaats" voor de vloot van de Noormannen in Elsloo. In 1929 begon Holwerda opgravingen bij de kerk van Asselt. Van enige opgravingsactiviteiten van Holwerda te Elsloo in de voorafgaande jaren is echter niets bekend en men kan zich afvragen op welke wijze Holwerda daar gezocht heeft. Naar mijn mening is dat onderzoek beperkt gebleven tot enkele globale veldverkenningen. Ik vermoed dat Holwerda al vrij snel zijn conclusies aangaande Elsloo heeft getrokken. Hij vermeldt reeds in de inleiding van zijn artikel uit 1930 dat de terreinomstandigheden te Elsloo voor een Frankische burcht en een veilige aanlegplaats voor de Noormannenvloot volledig ongeschikt zijn. Hij gaat er echter van uit dat eerdere schrijvers met Elsloo het huidige oude dorp op de steile terrasrand bij de Maas bedoelen.

Beckers geeft in 1947 aan dat het oude, oorspronkelijke Elsloo voorheen in het winterbed van de Maas lag en door Maasverplaatsingen is vernield. De terreinomstandigheden waarin het middeleeuwse Elsloo lag zijn dus van dezelfde aard als die te Asselt. Heeft Holwerda wel het aangrenzende Belgische terrein aan de overzijde van de Maas in beschouwing genomen? Het oorspronkelijke Elsloo moet zich tot op het huidige Belgische grondgebied hebben uitgestrekt. Dit is inmiddels wel bekend uit studie naar historische Maasverplaatsingen.¹⁷ In dit verband vind ik het kaartje dat Venner & Verlinden van de loop van de Maas bij Asselt geven speculatief. De hierop aangegeven middeleeuwse meander van de Maas is op basis van het reliëf ingetekend en niet onderbouwd. Het Maasdal krioelt letterlijk van de oude Maaslopen en vormt een ingewikkelde chronologische puzzel. Vermeld dient te worden dat het historisch-hydrografisch beeld van het Maasdal nog nader moet worden ontwikkeld en dat hiervoor nog veel onderzoek nodig zal zijn, vooral als men terug wil gaan tot in de vroege middeleeuwen.

Beckers¹⁸ neemt aan dat de Maas ter hoogte van Elsloo in 881 voorbij Rekem (Reckheim) liep. In dit licht moet de uitspraak van Munsters¹⁹ worden gezien: 'Hoe de dokter [Beckers] die zware drakenscheppen dan naar Elsloo laat

slepen is ons een raadsel.' Ook hier weer de nauwe interpretatie van Elsloo, namelijk het Elsloo dat we op de huidige plek kennen. Munsters vermeldt verder dat de Maas bij Elsloo in de Middeleeuwen altijd meerdere armen heeft gehad en dat het terrein aldaar zich best leende voor een Noormannenkamp. Hij voegt hieraan echter toe: '(...) doch feitelijk is het er niet geweest.' Hoe kan Munsters hiervan zo zeker zijn? Er zijn immers nog zo weinig feiten bekend omdat gericht archeologisch onderzoek hier nog niet heeft plaatsgevonden.

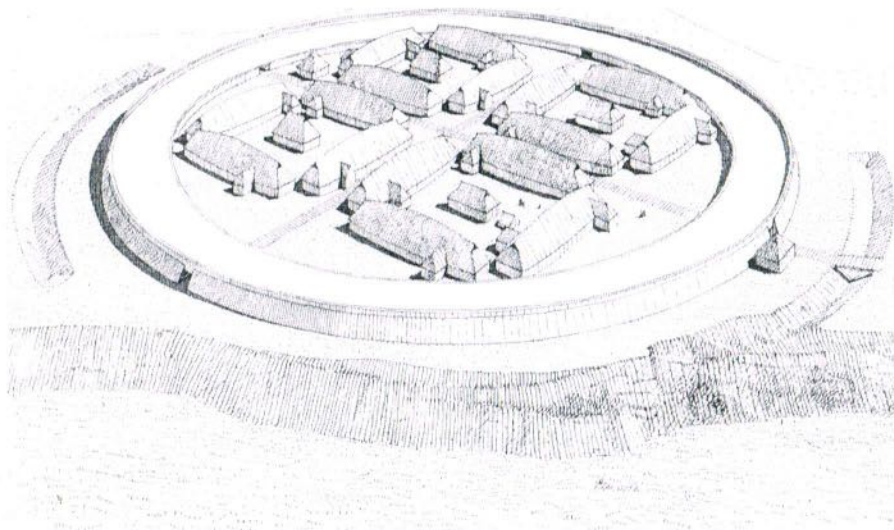
Schrijnemakers²⁰ over Munsters' conclusie: 'Het moet pater Munsters zeker heel wat moeite hebben gekost om zo sterk tegen "de goede dokter" in te gaan.' Bespeurt men hier een rivaliteit tussen de vakdisciplines historie en archeologie of misschien een persoonlijke rivaliteit? Een rivaliteit die vanouds bekend is tussen Holwerda en Beckers. Wordt de discussie niet te sterk in de persoonlijke sfeer getrokken en zijn daardoor de meningen niet reeds vooraf gekleurd? Om hier meer zicht op te krijgen zal ik later een schets van de participanten in de Aschlokwestie geven.

De toponymische benadering

Op de toponymische discussie wil ik hier slechts kort ingaan omdat de toponymische benadering van de vele benamingen van het Noormannenkamp mijns inziens behoorlijk is uitgekauwd en niet tot overtuigende bewijzen heeft geleid. Schrijnemakers²¹ geeft van deze toponymische discussie een aardig overzicht en daar wil ik korthedshalve naar verwijzen. De gevolgde toponymische benadering wordt bemoeilijkt door de vele naamvarianten en schrijfwijzen, locale uitspraak, versprekingen, vergissingen, lees- en schrijffouten. Holwerda introduceert zelfs een nieuwe naam, namelijk "Ascloa" als "grootste gemene deler" van oudtijds gebruikte benamingen.²² Ook in dat opzicht is het artikel van Beckers²³ zeer lezenswaardig. Hij geeft hierin zijn kritische opvatting weer over de toponymische benadering en geeft tevens aan dat hij in die mening niet alleen staat. Beckers vertolkt daarbij gevoelens die bij het lezen van de toponymische verklaringen ook bij mij zijn opgekomen. Wat mij verder is opgevallen is dat Munsters zich uiteindelijk beroept op de publicatie van Vannérus uit 1932, die door plaatsnaamherleiding op Asselt uitkomt, maar dan nota bene in het Frans!

Ik wil hier mijn eerdere stelling²⁴ nog meer toespitsen: volgens de toponymische benadering kan de Aschlokwestie niet worden opgelost. Waar de geschreven geschiedenis geen uitkomst meer biedt, rest ons alleen het archeologisch onderzoek.

Munsters²⁵ verwoordt zijn opvatting dienaangaande als volgt: 'Archeologische documenten blijven immer duister en aan interpretatie onderhevig, waarbij de verbeelding en soms ook het hart ons kunnen verleiden.' Ook hier

weer indicaties voor persoonlijke voorkeuren. Verder Munsters citerend: 'Wanneer dus omtrent historische feiten twee soorten bronnen bestaan, archeologische en historische, zal een gezonde wetenschappelijke smaak de historische geenszins kleineren, doch ze eerder den voorrang geven.' Deze woorden moeten Schrijnemakers als muziek in de oren hebben geklonken, want hij citeert deze uitspraak van Munsters in zijn publicatie van 1981 in cursieve belettering. Ik ben van mening dat historie en archeologie onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Ze zijn aanvullend op elkaar en historische problemen kunnen soms met behulp van archeologisch onderzoek opgelost worden. Archeologisch onderzoek heeft inmiddels grote bijdragen geleverd aan de historie betreffende perioden of gebeurtenissen waarvan weinig geschreven bronnen bewaard zijn gebleven of waarover nooit geschreven is. Voor de vroege middeleeuwen kan de historische vraagstelling richtinggevend zijn voor het archeologisch onderzoek. Dit geldt onder andere voor de Aschlokwestie, zoals later in dit artikel zal blijken. In het geval van het Noormannenkamp Aschlo ben ik het niet eens met Munsters' opvatting. De historische bronnen lijken opgedroogd en de archeologische

bronnen zijn nog niet voldoende aangeboord. Enkel deze laatste kunnen mijns inziens licht werpen op de duistere Aschlokwestie, en tevens een zeer rijke bron vormen voor ons begrip van het verblijf van de Noormannen in hun kamp aan de Maas in de jaren 881 en 882. Overigens is niet duidelijk wat Munsters bedoelt met "een gezonde wetenschappelijke smaak". Bestaat een degelijk fenomeen wel? Afgezien van het antwoord op deze vraag is het goed het algemene uitgangspunt te blijven hanteren: over smaak valt niet te twisten!

Archeologisch onderzoek

Beckers²⁶ doet een voorstel omtrent nader onderzoek in het naschrift van zijn artikel, waarin hij eindigt met de woorden: 'Den twijfelaar blijft de mogelijkheid een onderzoek ter plaatse in te stellen.' Voorts vermeldt hij dat het hier gaat om een aanzienlijke legermacht, in beperkte ruimte samengepakt, waarvan men mag verwachten dat hiervan sporen zijn achtergebleven.

Een vergelijkbaar standpunt is ook door D'Haenens²⁷ in 1967 naar voren gebracht. D'Haenens adviseert om ten aanzien van de locatie van het Noormannenkamp aan de Maas voorlopig geen stelling te kiezen. Hij is van mening dat een mogelijke oplossing van het locatieprobleem enkel en alleen door archeologische vondsten kan worden verkregen. Ook Venner & Verlinden²⁸ pleiten voor geheel nieuwe opgravingen te Asselt over een ruim bemeten oppervlakte ter verkrijging van uitkomst in de Aschlokwestie.

In mijn publicatie van 1996²⁹ geef ik eveneens de noodzaak van gericht archeologisch onderzoek aan. De kans die momenteel aanwezig is voor onderzoek in het kader van de Maaswerken dient men aan te grijpen. Het project De Maaswerken, onderdeel van het Deltaplan Grote Rivieren, voorziet in maatregelen ter bestrijding van de overlast door hoogwater. Ter hoogte van Elsloo heeft men in het buitendijkse gebied aan Belgische zijde, tussen De Hal en Geneut en van de dijk tot de Maasoever, een zomerbedverbreding gepland (zie figuur 1). Dit betekent dat hier de bodem moet worden ontgraven en dat er dus mogelijkheden voor archeologisch onderzoek ontstaan. Het lijkt me een fraaie uitdaging voor de Belgische en Nederlandse onderzoekers dit archeologisch project gezamenlijk uit te voeren. De Maas is hier immers grensrivier. Mijn pleidooi is in eerste instantie gericht op onderzoek naar de Maasburcht maar ook naar de mogelijk aanwezige sporen van het Noormannenkamp. Hiervoor moet het onderzoeksgebied verder worden vergroot dan in het voorgaande aangegeven, in de hoop dat het meer licht zal brengen in de schemerige Aschlokwestie. Recente Belgische publicaties wijzen namelijk op een andere

nabij Elsloo gelegen potentiële locatie van het Noormannenkamp. Hierop kom ik later nog terug.

Lijst van noten

1. M.J.H.A. Schrijnemakers, 'De Noormannen in Ascloa', in: *Limburg van Mook tot Eijsden* (1981) 18-39.
2. J.H. Holwerda, 'Ascloa', in: *Oudheidkundige Mededelingen Leiden* XI 97-108.
3. A.J. Munsters, '(H)as(c)lo(h)?', in: *De Maasgouw* 66 (1947) 73-80.
4. H.J. Beckers, 'Elsloo of Asselt', in: *PSHAL* 78-82 (1942-1946) 175-197.
5. J.G.C. Venner & J.H.M. Verlinden, 'Keizer Karel de Dikke en de Noormannen te Asselt 881-882. Regionale geschiedenis in een Europees kader', in: *PSHAL* 132 (1996) 7-45, blz. 18.
6. Schrijnemakers, 'De Noormannen in Ascloa', blz. 25-31.
7. Beckers, 'Elsloo of Asselt'.
8. Beckers, 'Elsloo of Asselt', blz. 177 en 178.
9. Venner & Verlinden, 'Keizer Karel de Dikke en de Noormannen te Asselt 881-882', blz. 12-18.
10. W.A. van Es, in: W.J.H. Verwers (red.), in: *Spiegel Historiae* 13 (1974) nr. 4. Themanummer Dorestad, 198 en 228; zie: Venner & Verlinden, 'Keizer Karel de Dikke en de Noormannen te Asselt 881-882', blz. 17.
11. Venner & Verlinden, 'Keizer Karel de Dikke en de Noormannen te Asselt 881-882', blz. 17.
12. Beckers, 'Elsloo of Asselt', blz. 176-178.
13. Beckers, 'Elsloo of Asselt', blz. 177.
14. Beckers, 'Elsloo of Asselt', blz. 177.
15. Munsters, '(H)as(c)lo(h)?', blz. 79.
16. Venner & Verlinden, 'Keizer Karel de Dikke en de Noormannen te Asselt 881-882', blz. 12.
17. Zie: J.H. Beckers, 'Wijzigingen in de loop der Maas tussen Itteren en Stein', in: *Jaarverslag van het Geologisch Bureau voor het Mijngebied Heerlen* 1929, en ook: L. van Mulken, 'Enige gegevens over de vroegere loop van de Maas bij Elsloo', in: *De Maasgouw* 68 (1949) 17-24, tevens: E. Paulissen, 'De morfologie en de kwartairstratigrafie van de Maasvallei in Belgisch Limburg', in: *Verhandelingen van de koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, Klasse der wetenschappen* XXXV nr. 127, Brussel 1973, blz. 74-83.
18. Beckers, 'Elsloo of Asselt', blz. 179.
19. Munsters, '(H)as(c)lo(h)?', blz. 78.
20. Schrijnemakers, 'De Noormannen in Ascloa', blz. 29.
21. Schrijnemakers, 'De Noormannen in Ascloa', blz. 25-31.
22. Schrijnemakers, 'De Noormannen in Ascloa', blz. 20.
23. Beckers, 'Elsloo of Asselt', blz. 192.
24. W.P.A.M. Hendrix, 'De burcht in de Maas bij Elsloo', in: *Historisch Jaarboek voor het Land*

van Zwentibold XVII (1996) 71-88 Sittard, blz. 73.

25. Munsters, '(H)as(c)lo(h)?', blz. 73.

26. Beckers, 'Elsloo of Asselt', blz. 196.

27. A. D'Haenens, *Les invasions normandes en Belgique au IXe siècle. Le phénomène et sa répercussion dans l'historiographie médiévale*, Louvain 1967.

28. Venner & Verlinden, 'Keizer Karel de Dikke en de Noormannen te Asselt 881-882', blz. 17.

29. Hendrix, 'De burcht in de Maas bij Elsloo', blz. 85 en 86.

Overige literatuur:

- J.H. van Bolhuis, *De Noormannen in Nederland*, Utrecht 1834.
- J. Habets, 'Chronijk der Landen van Overmaas en der aangrenzende gewesten door eenen inwoner van Beek bij Maastricht' *PSHAL* VII (1870) 5-227.
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat, *Onderzoek watersnood Maas. Hoofdrapport De Maas Meester* Den Haag 1994, blz. 84 figuur 7.3a.
- J. de Vries, *De Wikingen in de Lage Landen bij de zee* Haarlem 1923.
- H. Welters, 'De Noormannen en hun kamp te Elsloo in 881' *PSHAL* 10 (1873) 345-369.

(Wordt vervolgd)

Verenigingsnieuws

Restauratie atelier

Op 30 oktober jl. heeft een aantal leden van onze vereniging een bezoek gebracht aan het restauratie-atelier van Jo Kempkes in de Midden-Limburgse plaats Haelen. Hier wordt door een vijftal professionele restaurateurs gewerkt aan het herstel van prehistorische en antieke voorwerpen, variërend van b.v. Bandkeramisch aardewerk van 5000 jaar v. Chr. tot een antieke klok uit de vorige eeuw. De opdrachtgevers zijn behalve particulieren, vooral musea in binnen- en buitenland.

Bij ons bezoek liet men o.a. de restauratie zien van Romeins en Middeleeuws aardewerk en glas afkomstig uit Stein (verzameling Pater Munsters). Daarnaast was men bezig de Middeleeuwse munten uit de recente vondst in Nijmegen weer toonbaar te maken. We waren zeer onder de indruk van de vakkennis, geduld en zorgvuldigheid waarmee het werk gepaard gaat met als resultaat het zichtbaar maken van prachtige en bijzondere zaken uit ons verleden.

Geleenbreuk

Eveneens een bijzonder interessante excursie vond jl. september plaats. De leden van de sectie geologie van onze vereniging brachten toen een bezoek aan de Geleenbreuk bij het gehucht Graetheide ten NW van Sittard.

Zoals bekend is uit de pers heeft een team van de VU uit Amsterdam in een metersdiepe en tientallen meters lange

sleuf, de gevolgen van de Geleenbreuk direct onder het maaiveld blootgelegd. Het was voor ons amateurgeologen fascinerend om te zien hoe de gevolgen van een aardbeving, die ca. 250.000 tot 300.000 jaar geleden in de breukzone van de Geleenbreuk heeft plaats gevonden, in de opgraving zichtbaar was. Men zag o.a. ten opzichte van elkaar verplaatste aardlagen en structuren in de bodem die het gevolg waren van abrupte verstoringen in het grondwatersysteem.

NB. De heer Houtvast geeft 14 december a.s. in het Plenkhoes in Geleen een lezing over dit onderwerp (aanvang 20.00 uur; vrije toegang).

Agenda

Op 6 januari 2000 wordt om 20:00 uur in ons verenigingsgebouw de nieuwjaarsreceptie voor de leden gehouden.

De algemene jaarvergadering voor de leden van de Heemkundevereniging Maas-streek is vastgesteld op 21 april 2000.

Rest ons nog alle leden, lezers, abonneés en niet te vergeten de sponsors van de Heemkundesnippers een gezellige ROETSJ en een in alle opzichten gelukkig 2000 toe te wensen.

Deze publicatie kwam mede tot stand door de steun van:

J. L'Ortye, Transportbedrijf, Hoensbroek
Haan optiek, Brillen oogmeting en contactlenzen, Stein
Martin Mols, Juwelier, Stein
Jack Reijnders, Assurantiekantoor, Beek
Van Lankeren, Tuinarchitectuur, Stein
Poeth & Voncken, Notariskantoor, Stein
Jack Waayen, EP, Stein
Budé, Bouwmaterialen, Beek
Daemen, Uitvaartcentrum, Elsloo
De Koning, Bloemenmagazijn, Stein
Decker-Jacobs, Kwekerijen, Elsloo
Meuleberg, Recycling, Stein
J.A.G. Pijpers, Tuinarchitectuur, Elsloo
Hans van Gurp, Bloemsierkunst, Stein
M.J. Peerbooms, Schoonheidssalon, Elsloo
Verhaeg & Zn, Schilderwerken, Urmond
Restaurant François, Stein
Göbbels, Videoregistratie, Geleen
GTI Mechanical, Geleen
P.B. Bors, Assurantiën, Berg aan de Maas
Fa. Meijers, Slagerij, Elsloo
Jules Dierick, Fotografie, Stein
W. op de Camp, Stijlkeukens, Stein